
FEMINISTIČKI PRISTUP AUTOBIOGRAFIJI

Uz knjigu Adrijane Vidić, *Ruska ženska autobiografija: Osobno i javno*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2016., 327 str.

Maja Profaca

Knjiga *Ruska ženska autobiografija: Osobno i javno* zanimljiv je uvid u dvjesto godina ženskih autobiografskih zapisa u Rusiji koji kroz teorijsku složenost i informiranost o recentnim istraživanjima analizira tekstove više autorica čija se iskustva i životne okolnosti znatno razlikuju. Ne bi li odgovorila na pitanja o pripovjednim strategijama autorica i razlozima njihova korištenja, izboru građe kao onom o čemu se govori, što se prešućuje ili preinačuje kao i o različitim sudbinama tekstova ovisno o povijesnim ili političkim okolnostima, autorica knjige Adrijana Vidić služila se kulturno osjetljivim pristupom, svjesnim povijesnih razlika ruske i zapadnoeuropske autobiografije ali i složenosti žanra koji bi bilo pogrešno proučavati isključivo s rodnog aspekta. Pritom se oslanjala na klasifikaciju Olge Demidove s obzirom na društveno-kulturno značenje autorica, polazeći od autorica manjeg javnog značaja do onih politički utjecajnijih i eksponiranijih.

Uvod u knjigu iscrpan je pregled teorije autobiografije u kojoj se pojavljuju pitanja i prijepori vezani uz samu definiciju i početak žanra pa tako neki teoretičari smatraju da su autobiografski tekstovi u književnosti od njezinih početaka, a drugi da se o autobiografiji kao zasebnom žanru može govoriti tek od 1800. godine. Jedan od razloga neslaganja razlikovanje je memoara i autobiografije, koje jedna struja smatra nerazlučivim pojavama, dok druga

razlikuje pripovijesti sudionika i promatrača povijesne zbilje od, kako autobiografiju definira Georges Gusdorf, pripovijesti u kojoj je pripovjedač više „povjesničar samoga sebe koji nanovo spaja“, neki bi teoretičari/ke rekli – kreativno stvara vlastitu prošlost izborom iz „raspršenih elemenata vlastitog života“.

Budući da knjiga analizira zapise isključivo ruskih autorica, za Adrijanu Vidić bilo je neizbježno progovoriti i o feminističkom pristupu autobiografiji; od kulturne teorije osjetljive za razlike s obzirom na njihov položaj u društvu, povijesni i kulturni kontekst do pristupa koji polazi od pretpostavljeno sličnih ženskih iskustava uz zamjerku da takav pristup može previdjeti ili ignorirati razlike među samim ženskim autobiografijama. Autorici su teorijski zanimljivi i teoretičari/ke koji su se nastavili na rad Althussera i Foucaulta na način razumijevanja različitih društvenih mehanizama konstituiranja subjektivnosti putem analiza povijesnih osobitosti diskursa kroz koje se artikulira razumijevanje svijeta, ali i način samoprikazivanja koji je, u slučaju ove knjige, ženama bio dostupan u pojedinom kulturnom kontekstu. Pritom su se otvorila pitanja o mogućnosti otpora i slobode nasuprot uvjetovanosti društvenim okruženjem kao o mogućnosti drukčijeg samorazumijevanja i ostvarenja unatoč zadanim pravilima.

Izbjegavanje esencijalizma i koncepta autentično ženskoga glasa još je jedan vid teorije potaknut radovima Adrienne Rich i Judith Butler, pri čemu autobiografski identitet postaje „performativan“, a rod se više ne smatra fiksnim ili prirodnim atributom jastva. Narušavanje predodžbe o povezanosti ženske autobiografije sa sferom privatnosti kao i propitivanje samih definicija privatnog i javnog s obzirom na povijesni i kulturni kontekst još je jedna od zasluga feminističke teorije, pri čemu je autorici knjige osobito važan koncept alternativnih sfera i svijest o povijesnim varijacijama razumijevanja tih kategorija.

Što se tiče intenzivnijeg interesa za autobiografiju u Rusiji, on se javlja šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, pri čemu osnovnu razliku između zapadnjačkog i sovjetskog pristupa teoretičari vide u isticanju individualizma kod jednog i ruskoga kolektivizma kod drugog, odnosno u različitim naglascima s obzirom na ispovjedni i dokumentarni pristup. Tako se u ruskoj tradiciji proučavanja obično ne upotrebljava termin *autobiografija*, koji je u ovom kontekstu bliže značenju formalnog životopisa, već dokumentarna ili memoarsko-autobiografska književnost. Prije 1917. godine objavljeno je dvjestotinjak ženskih zapisa o životu, što je uključivalo putopise, obiteljske kronike i memoare vezane uz poznate muškarce. Značajan broj tekstova napisale su liječnice, koje su još u 18. stoljeću mogle steći formalno medicinsko obrazovanje za primalje. Što se tiče ženske autobiografije u dvadesetom stoljeću, ona je, prema autorici, bila „manje nalik na ispovijest a više na svjedočenje o povijesno velikim događajima“. Tekstovi nastali u emigraciji tako se razlikuju od sovjetskih, a sovjetski s obzirom na one koji su službeno tiskani i one koji su čekali neka bolja vremena za objavljivanje. Pritom su upravo žene zaslužne za objavljivanje velikog broja autora nestalih u političkim čistkama, ali i za memoarska sjećanja o razdoblju cenzure.

Konačno, feministički pristup ruskoj književnosti javlja se potkraj osamdesetih godina, kada se otvaraju pitanja o opravdanosti korištenja angloameričke teorije i metodologije nasuprot kulturno osjetljivijem pristupu.

Autorice poput Posadskaye ključnim događajem smatraju uvođenje riječi „rod“ i „rodna istraživanja“, čime se naglasak prebacio s biološke na kulturnu uvjetovanost muških i ženskih uloga. Premda je i ondje taj pristup nailazio na teškoće i bio nepopularan upravo zbog zloporabe nekih analogija s marksizmom, Adrijana Vidić ove polemike zaključuje stavom da bi čitanje spisateljica 19. stoljeća bilo nemoguće bez zapadnoeuropskih teorija, no uz osjetljivost za kontekst i metodološki oprez.

Prvi ženski autobiografski tekst u Rusiji su *Vlastoručni memoari* Natalije Borisovne Dolgorukove, supruge Ivana Dolgorukova, koji dolaskom nove vladarice pada u nemilost i sa suprugom odlazi u progonstvo. Poslije suprugova smaknuća i vladaričine smrti, Dolgorukova se s dva sina vraća u Moskvu, a nakon vjenčanja starijeg sina povlači se u manastir, gdje i nastaje njezina autobiografija. U svojim zapisima piše o najranijem djetinjstvu, očevoj smrti te nevoljama vezanima uz progonstvo, koje čine većinu njezine autobiografije. Tekst prvotno nije bio namijenjen objavljivanju, već obitelji, no prvo objavljivanje izaziva veliko zanimanje, a sâm tekst s vremenom postaje predmetom sadržajnih manipulacija. Budući da autorica kontinuirano umanjuje svoje kvalitete veličajući supruga, Dolgorukova postaje primjer ruskog ženskog ideala kao skromna patriotkinja koja pruža potporu suprugu negirajući samu sebe. Tekst Dolgorukove, piše Adrijana Vidić, „postaje tako normativan, instrument učvršćenja uloge žene u ruskom društvu“, a apologija samog čina pisanja kao i umanjivanje vlastitih zasluga smatraju se jednim za to vrijeme prihvatljivim načinom ženskog samoprikazivanja. Premda svjedočenja o Ivanu Dolgorukovu govore o njemu kao lošem karakteru, idealizirajući ga i umanjujući vlastite kvalitete Natalija Dolgorukova, osim što rehabilitira obitelj, za Adrijanu Vidić primjer je da istupanje žena u javnu sferu ne mora ujedno značiti i podrivanje patrijarhalnih običaja i rodni uloga.

Godine 1810. nastaje tekst Anne Evdokimovne Labzine koji je bio objavljen tek 1903., stekavši puno manju slavu od zapisa Dolgorukove. Srž teksta nevolje su trinaestogodišnje djevojčice i poslije mlade žene u braku s petnaest godina

starijim muškarcem, o kojima Labzina piše kada je već šesnaest godina u drugom braku. Za njezine se memoare smatra da su značajni za proučavanje svakodnevice 18. stoljeća jer takav brak nije bio rijetkost u ruskom visokom društvu. Ono što je značajno za ovu autobiografiju jest podriivanje shvaćanja da otkrivanjem nečasnosti supruga žena gubi vlastiti ugled. Pritom autorica uz lošeg supruga zadržava osjećaj vlastite vrijednosti upravo filantropijom koja joj je donijela ugled i štitila je od muža koji ju je odvojio od obitelji, prokockao njezin novac i uživao u njezinu mučenju.

Grofica Ekatarina Romanovna Daškova bila je književnica, novinarka, prevoditeljica, osnivačica Ruske akademije i ravnateljica Ruske akademije znanosti. Bila je prva članica Američkoga filozofskog društva i niza drugih europskih akademija. Njezini se *Zapisi 1743–1810.* opravdano smatraju memoarima javne osobe, ali se zbog prepletanja osobnog i javnog mogu smatrati i autoričinom autobiografijom. I kod ovih memoara javlja se pitanje autentičnosti i manipulacija sadržajem jer je, primjerice, „u engleskoj varijanti teksta dodano dosta materijala koji nije postojao u tekstu iz obiteljskog arhiva“, piše Adrijana Vidić. Vežući svoju sudbinu uz caricu Ekatarinu II., među ostalim zbog sudjelovanja u prevratu i povjeravanja ravnateljstva akademija, autorica prikazuje carsku obitelj naizmjenice kroz osobnu i javnu sferu, a autobiografija joj osim teme o rodnim ograničenjima i potrage za legitimitetom ženskog djelovanja nasuprot rodno nametnutoj ulozi služi i za obračunavanje s javnim ličnostima, ali i uvredama unutar vlastite obitelji.

Nadežda Andreevna Durova bila je prva žena u ruskoj povijesti odlikovana Križem svetog Gregorija. Njezin tekst *Konjanik – djeva. Dogodilo se u Rusiji* nastao je na temelju dnevnika namijenjenih obitelji i prijateljima iz čijih ostataka nastaje i kasniji tekst *Memoari Aleksandrova*. Njezinu prvotnu namjeru da se ne potpiše pravim imenom osujetio je Puškin, koji 1836. godine s predgovorom objavljuje prvi dio njezina teksta u časopisu *Sovremennik*, ohrabrujući je da prizna autorstvo. Neke činjenice bile su iskrivljene, na primjer to da je već bila udana kad se priključila vojsci, a

sudbina i njezina teksta ovisila je o političkim i društvenim okolnostima. Tako se interes za njezinu autobiografiju smanjio prvih godina Sovjetskog Saveza zbog povezanosti s Aleksandrom I. da bi se ponovo javio s Drugim svjetskim ratom kao uzor ženskog junaštva. Želeći se osloboditi rodno nametnute uloge koju promatra u majčinoj sudbini, autorica objašnjava zašto se odlučila za tako hrabar korak prijavljivanja u vojsku, smatrajući oca uzorom uz cara koji je uzima u zaštitu dajući joj vlastito ime – Aleksandrov. Bitno je napomenuti da se Durova ne buni protiv vlastitog roda, negirajući ga muškom ulogom, već protiv nametnutih ograničenja tražeći u bijegu slobodu i neovisnost koje su joj bile onemogućene kao ženi upravo od majke i drugih žena kao instrumenata patrijarhalne vlasti.

Pjesnikinja s kojom Adrijana Vidić završava svoj presjek ruske ženske autobiografije je Marina Ivanovna Cvetaeva, autorica velikoga pjesničkog opusa, ali i književnih eseja i autobiografske proze. Svetlana Boym piše kako njezina proza prelazi granice žanra tako što njezini „kritički i fikcionalni tekstovi postaju autobiografski u onoj mjeri u kojoj njezini konvencionalniji autobiografski tekstovi postaju kritički i fikcionalni“. Premda je stvarnost za Cvetaevu i u prozi pjesnička, intenzivnije piše u vrijeme emigracije u koju odlazi sa suprugom. Godine 1939., nakon života u emigraciji, u okolini s kojom se uglavnom nije slagala, vraća se u Sovjetski Savez, u kojem je ponovno strankinja s obzirom na to da ne može dijeliti stavove svojih kolega pjesnika. Niz autobiografskih tekstova započinje *Kuća kod starog Pimena* ili *Djed Ilovajskij*, nastavlja ga ciklus o muzeju, zatim *Majka i glazba*, *Vrag* koji se bavi polusestrom Valerijom i *Moj Puškin* o samoj Cvetaevoj. Proza koju piše obilježena je sklonošću mitologiziranju, ali i za to razdoblje karakterističnim estetiziranjem života. Njezin pogled na djetinjstvo svojstven je ondašnjim trendovima, koji su ga vidjeli kao razdoblje istinskog stvaralaštva, a pjesnici/pjesnikinje, pa tako i Cvetaeva, bili su „djeca koja se rađaju s gotovom dušom“, koja učeći jezik, traže i pronalaze vlastitu riječ.

Završivši svoj presjek ruske ženske autobiografije Marinom Cvetaevom, autorica Adrijana Vidić zaokružuje teorijski

složen pregled autorica različitih životnih iskustava i izraza naglašavajući specifičnosti ruske ženske autobiografije nasuprot zapadnoeuropske. Pritom je autorici bila osobito važna osjetljivost za društveni, kulturni, povijesni i osobni kontekst koji je utjecao ne samo na načine njihova samoprikazivanja izborom ili organizacijom građe nego i na sudbinu samih tekstova manipulacijama njihovim sadržajem i interpretacijama ovisnim o povijesnim okolnostima. Stoga samo mogu zaključiti da je doktorska disertacija Adrijane Vidić iznijansirana, teorijski složena i podacima bogat pristup autobiografskim tekstovima autorica čiji odabir za istraživanje teško da je mogao biti zanimljiviji.